

**ТЕЗИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ:
«СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ
В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СІМЕЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА»
(ДО 10-ОЇ РІЧНИЦІ ПРИЙНЯТТЯ)**

З.В. РОМОВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор (Академія адвокатури України)

**СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ Є ВЗІРЦЕМ
УШЛЯХЕТНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО
РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН**

«Україна творить сімейне право Європи», – ці слова, виголошені 2007 року в Любліні на міжнародній конференції, засвідчують закріплення у Сімейному кодексі України досконалих ідей, які можуть зацікавити європейську законодавчу еліту. Йдеться, зокрема, про законодавче визнання природних прав на материнство та батьківство; розширення сфери регулювання особистих немайнових відносин; неповідну процедуру розірвання шлюбу судом; визнання права власності дітей на майно, призначене для їх розвитку; посилення охорони інтересів того з батьків, хто проживає з дитиною-інвалідом; звуження обсягу таємниці усиновлення; можливість усиновлення повнолітньої особи тощо.

До речі, саме Польща першою запозичила норму частини 5 статті 150 СК про заборону фізичних покарань дітей батьками та застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Сімейний кодекс за ці роки зазнав численних змін. У сфері сімейних відносин

кожен народний депутат вважає себе спеціалістом, тому й продукували внесення до Кодексу змін чи доповнень часто без належного обґрунтування. Та і Міністерство юстиції України нерідко «підкидало» їм сумнівні ідеї, спрямовані на нівелювання того, що вважалося його здобутком.

Саме з його ініціативи Кодекс позбувся заручин, про які, до речі, не забули записати у своїх законах не лише молдавани, литовці, латиші та естонці, а й далекі від нас територіально грузини. Для полегшення життя службовців було виключено норми про урочистість реєстрації шлюбу, про засвідчення розірвання шлюбу судом свідцтвом про розірвання шлюбу. Позбувся Кодекс і ст. 117, яка допускала можливість поновлення шлюбу після його розірвання.

А чого вартувало встановлення у статті 211 СК максимальної вікової межі у 45 років між дитиною і особою, яка бажає її усиновити. Конституційний Суд України, при всій повазі до нього, без належного обґрунту-

вання постановив рішення про конституційність цієї норми, всупереч позиції доповідача у справі, не побачивши у цій зміні ознаки дискримінації за віком. Адже ніхто не може сказати наперед скільки людині судилося жити і чи завжди молодший переживе старшого, та й чи завжди молодший буде кращим батьком чи матір'ю для сироти.

На вимогу Ради Європи шлюбний вік для жінок було піднято до 18 років. Тоді чому б, якщо слідувати логіці однаковості (рівність і однаковість не є тотожними поняттями), не поширити на жінок загальний військовий обов'язок, «спустити» їх у шахти чи урівняти максимальну вагу вантажу, яку могли б піднімати на роботі жінки і чоловіки?

Не було враховано інтереси жінки, яка завагітніла, скажімо, у 14 років, адже завдяки змінам, внесеним у ст. 23 СК, право на шлюб суд зможе надати їй тепер лише у разі досягнення 16 років. Та чи не передумав за цей час щодо шлюбу батько дитини? Водночас, невже суспільству буде легше від того, що два роки їй доведеться жити у не вельми престижному для багатьох жінок статусі одинокої матері.

Верховна Рада взяла на озброєння гасло «чотирнадцятирічні не готові до шлюбу» і без жодних вагань проголосувала за цю новелу, «підстригши» тим самим усіх на один манер.

Наявність численних фактів життя «на віру», як говорили раніше, тобто фактичних шлюбів чи цивільних шлюбів, як говорять сьогодні, уже нікого не дивує, ніхто на таких людей не тикає пальцем і не оглядається за ними. Отже, маємо своєрідну суспільну норму, суспільну усталеність, яка ґрунтується на визнанні права особи на свободу, права на сім'ю, на вибір супутника свого життя, зрештою – на народній філософії: «як постелиш, так і виспишся».

У цьому контексті ст. 3 СК, яка закріпила підстави створення сім'ї, та ст.ст. 74, 91 СК, які врегулювали матеріальні стосунки у «цивільному шлюбі», є конкретизацією конституційної заборони дискримінації людей за будь-якими ознаками. А проголошений в Основному законі державний захист сім'ї не може стосуватися лише сімей, заснованих на зареєстрованому шлюбі. Отже, названі вище норми Кодексу є конституційними, тому іде-

ологічні претензії до них (мовляв, кидають суспільство в безодню аморальності) слід би давно припинити.

Не можу сприйняти і огульних, без жодного соціологічного дослідження звинувачень на адресу Сімейного кодексу в тому, наче саме він призвів до різкого зростання кількості цивільних шлюбів. Але ж люди, до того ж не лише молоді, влаштовують своє особисте життя у такий спосіб не тому, що начиталися цього Кодексу і зраділи від райдужної перспективи стати співвласником нажитого майна (до речі, спільна сімейна власність була встановлена ще Законом України «Про власність» 1991 р.), а тому, що знизився рівень батьківського контролю за поведінкою молоді, що життя без зареєстрованого шлюбу вони часто вважають специфічною підготовкою до «законного» шлюбу, «перевіркою на придатність» свого «партнера», що штамп у паспорті не вважають запорукою довговічності шлюбу, що життя без шлюбу і без вінчання перестало вважатися аморальним.

Отже, норми Кодексу про спільну сумісну власність чи про аліменти у разі тривалого спільного проживання не можна вважати причиною цього суспільного явища.

Не можу погодитися з позицією вищих судових інстанцій, згідно з якою спільна сумісна власність жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але без шлюбу, виникає лише у разі визнання судом факту такого проживання. До того ж, йдеться не про один судовий процес, а про два. Тобто позовна заява про визнання права спільної сумісної власності може бути подана лише тоді, коли вступило в законну силу рішення суду про встановлення факту проживання однією сім'єю.

Гострою залишається в Україні одвічна проблема батьків і дітей. На тлі збільшенні кількості дітей, народжених батьками, які не перебувають у шлюбі, залишається невисокою кількість судових справ про визнання батьківства. Це зумовлено, зокрема, тим, що добиватися цього не завжди економічно вигідно. Для багатьох матерів вигідніше мати статус одинокої матері і одержувати соціальну допомогу на дитину. Саме цей економічний інтерес зумовлює часто цілеспрямовану відмову від реєстрації шлюбу.

Економічний інтерес нерідко бере гору під час подання заяви про позбавлення од-

ного з батьків чи обох батьківських прав. Адже у разі задоволення позову дитина матиме статус позбавленої батьківського піклування і, отже, матиме право на соціальну допомогу.

Дуже неоднозначно виявилася практика застосування тих статей Кодексу, які визначили право дітей на утримання.

Можна з сумом констатувати, що завдяки позиції вищих судових інстанцій судова практика стала на бік платників аліментів у питанні щодо визначення розміру аліментів і на бік стягувачів – стосовно механізму нарахування пені на невиконання рішення суду.

Суди нехтують тим очевидним для усіх фактом, що у багатьох випадках лише частина заробітної плати виплачується відкрито, а решта – в конвертах, тобто не обліковується; що позивачі об'єктивно нездатні зібрати докази на підтвердження того, що відповідачі отримують доходи від будинків, автомобілів та земельних ділянок. «Позивачка не довела, що відповідач, маючи шість легкових і два вантажні автомобілі, а також земельні ділянки біля Києва, отримує від них доходи»; «позивачка не довела, що, маючи квартиру в Ятлі, відповідач одержує від її оренди такий дохід, який дозволив би йому надавати утримання двом дітям по 1000 грн» – такі аргументи, що містяться у рішеннях судів усіх рівнів, засвідчують потребу сутнісних змін.

Сам факт володіння ліквідним майном (будинками, земельними ділянками, автомобілями) засвідчує достатній рівень матері-

ального забезпечення. Взяти цю обставину до уваги примушує суд п. 3 ч. 1 ст. 182 СК. Якщо відповідач з невідомої причини не отримує доходів від такого майна, рішення суду про стягнення з нього аліментів у розмірі, достатньому для забезпечення розвитку дитини, повинно бути стимулом до здачі його в оренду чи навіть відчуження.

Гострою є проблема нарахування пені за невиконання рішення суду про стягнення аліментів. Так, за наявності заборгованості протягом півтора року у 16 тис. грн суд стягнув з батька дитини пеню близько 30 тис. Причому чимало судів так і не збагнули механізму її нарахування.

Якщо, скажімо, аліменти присуджено у твердій грошовій сумі – 1000 грн, то пеня за прострочення за один день становитиме 10 грн (1%). Якщо прострочення тривало, наприклад, 100 днів, пеня за весь цей час становитиме 1000 грн. За такою самою методикою слід вираховувати пеню і в разі присудження аліментів у частці від доходу.

Практика нарахування судами пені за принципом «снігової кулі» суперечить не лише ч. 1 ст. 61 Конституції України, а й ч. 2 ст. 550 ЦК, згідно з якою проценти на неустойку не нараховуються.

Сімейний кодекс України – документ великої виховної сили, спрямований на утвердження цінності сім'ї для всього суспільства і для кожного з нас, на утвердження в ній такого порядку, який допомагав би кожній людині бути щасливою.

ПРОФ. Д-Р ЕКАТЕРИНА МАТЕЄВА*

(Софійський університет імені Св. Климента Охридського)

ДОГОВОРНИЙ РЕЖИМ ІМУЩЕСТВА СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ БОЛГАРИЯ

1. Новый Семейный кодекс (СК) Республики Болгарии с 2009 г.¹ сделал радикаль-

ную реформу в регулирование прав супругов на принадлежащее им имущество. В отличие от ранее действовавших Семейных кодексов с 1968 г. (см. ст. 13–14) и 1985 г. (см. ст. 19–

¹ * Доктор права, профессор Гражданского и семейного права в Юридическом факультете Софийского университета имени Св. Климента Охридского, руководитель кафедры Гражданскоправовых наук.

Обн., Государственная газета № 47, 23. 06. 2009 г., в силу с 1. 10. 2009 г., изм. и доп., № 74/2009 г., № 82/2009 г.